

SOS ZA STONSKU KAMENICU

SOS for "Ston" oyster

Nakon višestoljetne tradicije uzgoja kamenica, *Ostrea edulis*, na uzgajalištima u Malostonskom zaljevu, posljednjih smo godina veoma zabrinuti za opstanak ovoga fenomena na ovim prostorima.

Uzgoj kamenica ovdje ima dugu povijest. Važnost ovog zaljeva, a nadasve uvale Bistrine, prepoznali su još u doba Dubrovačke Republike (13. st.), kad su Bistrinu unajmili od bosanskog bana Stjepana Kotromanića i kada je, nakon njegove smrti, u potpunosti prešla u ruke Dubrovčana. U tom se vremenu intenzivno uzgajaju kamenice. Za vladavine Austro-Ugarske Monarhije, općina je Ston zakupila Bistrinu i ustupila koncesije privatnim uzgajivačima. Godine 1882. Bistrinu je kupio stonski veleposjednik Bandur i u njoj je uzgajao kamenice sve do 1937. godine, nakon čega je prodao dubrovačkom veletrgovcu Koliću. U tom vremenu pa do svršetka Drugog svjetskog rata, u Bistrini, a i u širem području Malostonskog zaljeva, uzgoj se nastavlja. Osim toga poznata su uzgajališta u uvalama Miševca i Siga, uzgajivača Luka Maškarića i Antuna Pavlovića. U području Hodilja time se bavi i obitelj Dražeta, a u uvali Bjejevici u isto doba, još uvijek na ekstenzivnan način, obitelji iz sela Rusan i Duba. Uzgajališta kamenica između dva svjetska rata u Malostonskom zaljevu dijelila su se na racionalni i ekstenzivni uzgoj. Racionalni je podrazumijevao uzgoj na tadašnjim parkovima izrađenima u početku od drvenih konstrukcija, a zatim od betonskih vertikala u kombinaciji s drvenim nosačima. Ekstenzivni je uzgoj bio na granama trišlje, česmine, duba ili masline bacanima na "poste od kamenica", na unaprijed dogovorenim i utvrđenim lokalitetima u zaljevu. U ekstenzivnom uzgoju spomenuto se granje bacalo u mjesecu lipnju ili rujnu, i nakon 2,5 do 3 godine on se vadio radi berbe kamenica. Taj se posao redovito obavljao u zimskim mjesecima, od siječnja do travnja. Od postavljanja grana u more do vađenja, tijekom te 2,5 do 3 godine nije bilo nikakvih poslova, niti su uzgajivači imali uvida u stanje samog uzgoja.

Zato se ovakav način i nazivao ekstenzivnim uzgojem.

Nakon Drugog svjetskog rata, komercijalnim uzgojem kamenica bavi se samo državno poduzeće "Kamenica" i obitelj Luka Maškarića, a za obiteljske potrebe, i to na ekstenzivnan način, do 60-ih godina još je samo 20-ak uzgajivača u Zamaslini, Malom Stonu, Rusanu i Dubi. Godine 1949. državno poduzeće "Kamenica" postaje školjkaško poduzeće "Jedinstvo", Ston; ono s obitelji Maškarić proizvodi godišnje negdje oko 2 milijuna kamenica. Taj se kontinuitet održava do konca 60-ih godina, kad se uz kamenice počinju više uzgajati i dagnje, što je do tog vremena bilo zanemarivo; tek nekoliko vagona godišnje.

Nakon pronalaska pergolara od plastičnih mreža u obliku pletenih crijeva za ubacivanje dagnji, i u Malostonskom zaljevu započinje jači uzgoj. Osim "Jedinstva" i obitelji Maškarić uzgojem kamenica i dagnja počinje se baviti i veliki broj obitelji u cijelom Malostonskom zaljevu, pa i Malom moru. Uspostavljanjem uzgoja na plutajućim parkovima nastaje velika ekspanzija uzgoja, uz proširenja te djelatnosti 70-ih godina na Sreser, Drače, Sutvid, Brijestu pa i u uvale Bijejevicu, Usko, Soce, Bistrinu i Kutu. 80-ih godina u Malostonskom zaljevu i Malom moru već ima oko 120 uzgajivača, uz godišnju proizvodnju više od 2 milijuna kamenica i više od 3 tisuće tona dagnja. Ova proizvodnja ima svoj kontinuitet sve do početka Domovinskog rata 1991. godine, kad, zbog ratnih djelovanja na ovim prostorima, dolazi do zastoja u proizvodnji školjaka. Nakon završetka Domovinskog rata bilježi se stagnacija u uzgoju i proizvodnji kamenica i dagnja. Pretvorbom i privatizacijom bivšega društvenog sektora na hrvatski način, a koji je bio nositelj više od 50% ukupne proizvodnje kamenica i dagnja, gubi se nezamjenjivi akter u uzgoju, kojega do danas nitko nije uspio zamijeniti niti nadomjestiti. Prekidaju se započeti projekti u organizaciji proizvodnje, kooperaciji i organizaciji marketinga. U tom vremenu počinju i nevolje s nedostatkom mlađi kamenica i s pojavom neobičnih i agresivnih obraštaja na kamenicama i dagnjama.

* Antun Pavlović, predsjednik Ceha za ribarstvo i marikulturu Obrtničke komore Dubrovnik

Usporedno s kamenicama i dagnjama na pergolarima rastu neobični organizmi i alge koje dotad nikada nisu bile tu. Ti obraštaji uzrokuju slabiji rast, mortalitet i znatno produljenje uzgojnog ciklusa, a u reprodukciji kamenica pojavljuju se sve veće nevolje, što rezultira sve manjim brojem kamenica u Zaljevu. U tom vremenu raste i potražnja, pa se tržište osim kamenicama iz uzgoja opskrbljuje i onima koje su slobodno živjele i razmnožavale se na stupovima parkova, sidrištima plutajućih parkova i, posebno, na stupovima mosta na Bistrini. To dovodi do slabljenja ili čak potpunog osiromašenja matičnog stoka kamenica prijeko potrebnoga za reprodukciju.

Sadašnje alarmantno stanje s nedostatkom stonskih kamenica, u reprodukciji i u svim njezinim uzrastima, sigurno je povezano za nesretnu sudbinu Bistrine. Jer, to je bilo tijekom sve povijesti stonske kamenice jedino pravo mrijestilište i stanište ove poznate školjke. Danas u Bistrini nema uzgoja kamenica, a na početku smo konstatali da je ona, u svih osam stoljeća iza nas, uvijek davala više od jednog milijuna kamenica godišnje za tržište. Da bi se proizveo i prodao jedan milijun kamenica godišnje, potrebno je u moru i u uzgoju imati najmanje 4-5 milijuna kamenica različitih uzrasta, od sjemena veličine 3-4 cm, pa II. faze proizvodnje i III. faze proizvodnje. 4-5 milijuna kamenica u jednoj takvoj uvali koja ima sve prirodne uvjete za uzgoj i reprodukciju, bilo je jamstvo da će se osigurati reprodukcija i prihvat mlađi za iduće godine, i to u izobilju. Danas u Bistrini, ne samo da nema 4-5 milijuna kamenica nego nema ni uzgoja. A zašto je Bistrina tako važna za stonsku kamenicu? Pa zato jer je to, uostalom, povijesna činjenica; u Bistrini se, naime, oduvijek nalazila infrastruktura iz koje je polazila ideja, razvoj, proizvodnja i trgovina ovim delikatesama. Zašto je važan veliki broj kamenica u uzgoju i prirodnim staništima da bi bila normalna reprodukcija i dostatan prihvat mlađi? Zato jer se zna da jednogodišnja kamenica u vrijeme mriještenja izbacila oko 100 tisuća ličinka, da jedna dvogodišnja kamenica izbacila u vrijeme mriještenja 400 do 500 tisuća ličinki i, konačno, da jedna kamenica stara tri godine izbacila i do 1 milijun ličinki. Preživljavanje i opstanak kamenica za daljnji uzgoj od ove spomenute nekadašnje količine ličinki u prirodnim uvjetima, i to u dobrim godinama i najpovoljnijim uvjetima u moru, svodi se na jedva nekoliko promila.

Kakvo je stanje s potencijalom kamenica danas? Kamenica starosti od tri godine u uzgoju nema, kamenica u prirodnim staništima isto tako nema jer su polovljene, pa ostaju samo one u uzgoju, od jedne do dvije godine, i

to u minimalnim količinama. Očito je da su te kamenice, i u tim količinama, nedovoljne za reprodukciju kakva bi trebala i kakva je nekada bila. Već nekoliko godina nema dovoljno mlađi, i ako se ovako nastavi i ništa se ne poduzme, zasigurno će nestati naše stonske kamenice.

Što treba učiniti da se ona spasi ?

Neizostavno treba afirmirati dva pravna subjekta sa sjedištem u Bistrini, u vlasništvu Sveučilišta u Dubrovniku, i to prvoga na projektu proizvodnje kamenica na nekadašnjim koncesijama uvala Bistrina, a drugoga na znanstvenim i razvojnim projektima prije svega umjetnoga mriješta kamenice. Tako bi se osigurala reprodukcija stonske kamenice, a time i njezina mlađ za uzgoj. Ovo je sigurno najbolji i najdjelotvorniji izlaz iz ove situacije i na njemu se sada radi. Međutim, ako iz raznoraznih okolnosti ni jedan od ovih subjekata ne realizira svoje projekte, sadašnji uzgajivači kamenica u Malostonskom zaljevu moraju sami, i uz pomoć poticajnih sredstava države i lokalne zajednice, osigurati i ostaviti na uzgajalištu matične stoke dvogodišnjih i trogodišnjih kamenica kako bi imali bar neku nadu da ćemo u proljetnom i jesenskom mriještu 2004. godine uspjeti prikupiti bar nešto mlađi. Isto tako bi trebalo preporučiti, na osnovi iskustava naših starijih, da se opet kao nekad bacaju grane u more, možda i uz naša uzgajališta, ne radi vraćanja na ekstenzivni uzgoj kamenica, nego radi prihvata kamenica na te grane, a koje bi u sljedećim godinama služile kao matični stok za reprodukciju. Te grane s prihvaćenim kamenicama bile bi zamjena za sve one što ih nismo u stanju sačuvati i zaštititi od izlova u njihovim prirodnim staništima.

Pravni subjekti u Bistrini, koji pretendiraju na koncesiju cijele uvala, trebaju i moraju valorizirati ovu uvalu na taj način da u njoj vrata nekadašnji uzgoj kamenica, i to obvezno bez paralelnog uzgoja dagnje. Bistrina mora ostati i opstati kao uzgajalište kamenica jer ona to i jest od svoga postanka. Bez kamenica u Bistrini neće biti kamenica ni u ostatku Malostonskog zaljeva. Dokaz za to je sadašnje stanje.

Ako, iz bilo kojih razloga, sadašnji koncesionari u Bistrini nisu u stanju vratiti uzgoj i proizvodnju kamenica u Bistrinu, potrebno je da mjerodavna državna tijela raspišu natječaj za dodjelu Bistrine novim koncesionarima, koji će biti sposobni ostvariti projekt uzgoja i proizvodnje kamenice u njoj.

Rukopis primljen: 22.4.2004.

